

פרשת נצבים וילך תשפ"ו | שנה ג' 141

הורינו

הורים מן הכ

הורינו דברות קדשך

כיבוד אב ואם בפרשת השבוע

והויתרך ה' אלקיך בכל מעשה ידך (ל', ט')

בספר 'כמוצא שלל רב' מביא ביאור של ה'קדושת לוי' על פסוק זה, השופך אור חדש על הנושא של שכר מצווה. וכך לשון ה'קדושת לוי': **והויתרך** - כלומר: אפילו מה שיקבל טובות מאת ה' יתברך, טובות עולם הזה, לא ינוכה לו מזה לעולם הבא. כי טובות העולם הזה שמשפיע עלינו, יש לו (להקב"ה) כביכול נחת וחדווה. וזה לשון "והויתרך", כלומר: שהקב"ה לא ינכה לך מזכויותיך מחמת קבלת טובות העולם הזה, רק שטובות העולם הזה ייתן לך יותר על שכרך, וכל זכויותיך יתיר לך לעולם הבא. **כי ה' יתברך יש לו תענוג כמשפיע עלינו טובה בעולם הזה**, וזה "כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב". עד כאן דבריו.

מעין זה ובתוספת נופך, כותב ה'קדושת לוי' בפרשת יתרו, וזה לשונו: כשמשלם ה' יתברך שכר טוב עבור מצווה, אינו מחסר המצווה, אלא אדרבה, נעשית המצווה יותר גדולה, כי ה' יתברך מתענג בזה שמשפיע שפע, **ונמצא מה שגרם שמשפיע - נעשה מצווה גדולה יותר** וכו' בדומה לכך, פירש הגאון בעל ה'הפלאה' בספר 'פנים יפות', את דברי המשנה¹ "שכר מצווה - מצווה". דהיינו, בכל מצווה, חוץ ממעשה המצווה עצמו שהוא מקיים בעצם עשייתו את דבר ה', הרי גם קבלת השכר על המצווה יש לה מהות של מצווה, כי גם היא קיום רצון הבורא ית' שחצה להיטיב עם בריותיו, ואם כן שכר המצווה שהוא מקבל - זה

1. אבות ד' ב' 2. על מסכת אבות א' ג' 3. פרק א' עמוד י"ג בדפי הרי"ף 4. תנא דבי אליהו רבה פכ"ו

בעצמו מצווה. ומביא שכך מצינו גם ב"רוח החיים" להגאון רבי חיים מוואלז'ין² שהעובד את הקב"ה על מנת שלהקב"ה תהיה נחת רוח **בזה שיוכל לתת לו שכר**, אין זה נחשב על מנת לקבל פרס, ואדרבה, **זו עבודת ה' מעולה**. ולפי זה כותב לבאר נפלא את דברי הר"ן במסכת קידושין³ בעניין שיטת רבינו תם הסובר שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, וכתב הר"ן שהסכימו האחרונים לדעתו שמברכות כיוון שנטלות שכר וכו' ומקשה הר"ן ואיך יכולות לומר "וציונו" הרי לא נצטוו, אומר הר"ן שכיון שהאנשים הצטוו, והן גם שייכות במצווה כיון שמקבלות עליה שכר, לכן יכולות לומר "וציונו". ולכאורה זה תמוה, איך מה שמקבלות שכר נחשב שהצטוו במצווה. אולם מבאר הגאון רבי אברהם ווינפילד בעל שו"ת 'לב אברהם' בהמשך למה שהובא כאן בשם ה'קדושת לוי', ובעל ה'הפלאה', שכאשר אדם מקבל שכר על מצווה שעשה, **הרי קבלת השכר מצד עצמה גם היא מצווה**, וא"כ נפלאים דברי הר"ן שכיון שנשים מקבלות שכר - הן יכולות לומר "וציונו".

ולפי כל זה נמצא מחויב, שאם שכר המצווה הוא בעצמו מצווה, א"כ כאשר השכר גדול יותר - גם המצווה גדולה יותר. ואם כך צא וחשב כמה גדולה מצוות כיבוד אב ואם שהפליגה התורה בשכרה לאין שיעור יותר מכל מצוות שנאמר בהן שכר. למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה וכו' ו"כל המבקש ימים ושנים ועושר וכבוד וחיים ארוכים בעוה"ז ולעוה"ב, חיים שאין להם סוף וקץ ותכלית, יעשה את רצון אביו בשמים ואת רצון אביו ואמו"⁴.

כשם שחובה על כל אחד ואחד מיישראל ללמוד את ההלכות המצויות, כהלכות ברכות, שבת, שמירת הלשון ועוד, כך חובה על כל אדם ללמוד ולשנן את הלכות כיבוד אב ואם ומוראם, שמצווה זו היא תמידית בכל זמן, וחמורה היא עד מאוד, ואם לא ילמד את הלכותיה, מאין ידע היאך לקיימן, ויכשל בדברים רבים, מבלי לדעת שהוא נכשל.

הורינו דרך חיים

כיבוד אב ואם בהלכה ומנהג

פרטים שונים בחיוב מצוות כיבוד אב ואם במיוחד לגבי הורים מבוגרים

מי שיש לו הורים זקנים שאינם יכולים לבדם לארגן ענייניהם, מחויב הן ללכת אליהם בכל יום לעשות עבורם צרכיהם - להאכילם, להשקותם, לקנות להם את הנדרש להם, לכבס מה שצריכים, לסדר את החשבונות והתשלומים שלהם כמו ארוננו וחשמל וכדו' (אמנם משלהם, אבל לטפל בכך). וכן אם צריכים להתארגן לנסיעה - לארוז ולקחת עבורם את החבילות או המזוודות וכו"ב. ואף שעל ידי הנ"ל מתרשל לסייע לאשתו בבית, כגון בשעות הערב כשצריכים לסדר שהילדים ילכו לישון בזמן, היא אינה יכולה לעכב בידו. אבל האישה צריכה קודם כל לטפל בביתה ובבעלה ורק כשאין זה על חשבונם, מחויבת גם היא ללכת ולסייע להוריה בכל ענייניהם.

אם אביו זקן שאינו יכול ללכת לבדו לבית הכנסת, חייב הן ללכת אליו בכל יום בבוקר ולסייע לו ללכת לבית הכנסת, ואח"כ להחזירו לביתו אחר התפלה, ואף שעל ידי כך מתבטל ממלאכתו. (וצ"ע אם הן יכול לומר לאביו שיקדים להתפלל)

אם ציווה הרופא לאביו שיטייל בכל יום לצורך בריאותו, ואינו יכול

לטייל לבד בלי מישהו שילווה אותו, צריך הן לטייל עמו. ואם חושש לביטול תורה, ישתדל לדבר עמו בד"ת ולקיים ובלכתך בדרך. הגמרא מביאה מעשה מרבי טרפון, שבכל פעם שרצתה אמו לעלות למיטתה, היה מתכופף והייתה נסמכת עליו כדי לעלות. ומתי שהייתה רוצה לרדת מהמיטה היה רוכן שוב ומתכופף והיא נשענת עליו ויורדת.

ובירושלמי מובא עוד שנעלה של אימו של רבי טרפון נפסקה ברה"ר בשבת, והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת כפות רגליה כדי שלא תצטרך לדרוך על הארץ, והייתה מהלכת עליה עד שהגיעה, ובכל זאת אמרו לו חבריו בבית המדרש, עדיין לא הגעת לחצי כיבוד. ומדוע? כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמת אותה? כלומר, שאפילו בדרגה הגבוהה ביותר - הכיבוד השלם הוא גם לעמוד בניסיון כשנפגעים, ולא להכלימם.

על ידי יראה - דהיינו מורא שמים ומורא רבך ומורא אב ואם, ניצולים מחן של שקר וזוכים לעשירות (ספר 'אות ברית' אות נ"ב)

אביו ציווה אותו שישים אבנים על הסוס, ונתעשר מזה כיון ששמע לדברי אביו

היה אחד צעיר בשנים שהיה גר באנקרה, עיר גדולה מערי טורקיה, והיה גר עם אביו והיה מכבדו, הוא היה לומד תורה ואביו מפרנסו. יום אחד הרגיש האב את עצמו שהולך כדרך כל הארץ, קרא לבנו ואמר לו - בני, אתה יודע מה הייתה הפרנסה שלי? שאני הולך בין כפר לכפר ומוכר משי לסוחרים. אבל מעולם לא קניתי סחורה להם, אלא כפי מה שמזמינים. מבקש אני ממך שני דברים: כבר יש לי הסוס והזמנות, וכתבתי למי למסור, וכשאתה הולך למסור להם את הסחורה בכפר פלוני, יש לך רשימה מיוחדת את מי תשאל מה שהם רוצים, ותלך בנאמנות. ואם במקרה יזמינו ממך חצי שק משי, למען ה' אל תחלק את הסחורה לשנים כדי להעמיס על הסוס, אלא צד השני של הסוס תמלא אבנים. במילים אלו שאמר האב הזקן, בטרם יספיק הבן לשאול ולהבין, צעק האב 'שמע ישראל' ונפטר אל בית עולמו.

אחרי שבעה ימי אבלות לקח הבן את כל הסחורות והולך אותן על פי הרשימה שכבר הייתה מוכנה עמו. והנה מקרה היה, שבא גוי אחד והזמין אצלו חצי כיס משי. זכר את צווי אביו, לקח את המשי מצד אחד של הסוס וכיס אחד עם אבנים מצד השני, קם והלך.

באמצע הדרך טעה ולא מצא את הדרך הנכונה, והיה מצטער מאד. לפנות ערב פתאום למעלה על ההר ראה ישמעאלי אחד יושב על יד צריף והוא מזוין. התקרב אליו בהשתחויה ואמר לו: אדוני טעיתי בדרך, ואני יודע איפה אני נמצא. ענה הגוי בזלזול - הדרך שאתה מחפש היא אחרי הצריף שלי ולא רחוק, אבל תגיד לי מה יש לך שם על הסוס, אמר לו מעט משי לפרנסתי. קם הגוי והתחיל למשמש וראה את האבנים, שאל מהיהודי מה האבנים כאן? אז היה מוכרח לספר לו את צוואת אביו. התרגז הגוי עוד יותר, פתח פיו בקללות ואמר איך יהודי כמוך לא תרחם על הבהמה ואתה גורם צער לבעלי חיים. תיכף תוריד כל האבנים, תחלק את המשי בשני צדדי הסוס ותסתלק מכאן במהירות.

היהודי התחיל לרעוד, ומרגיש שהגוי חוגז ומושיט ידו לרובהו. בלב מלא פחד סידר המשא כרצון הגוי והתחיל ללכת לדרונו, מתפלל מקרב לבו שה' יצילנו משם. כשהתחיל ללכת אמר לו הגוי: תשמר לך עוד לא תעשה שטות כזאת לתת צער לבעלי חיים. היהודי הודה לו והלך. כשעבר מאותו הגבול והגוי כבר לא היה נראה לעין, ירד היהודי מהסוס ואמר: אבי צווה אותי לפני מותו שצריך לקחת אבנים במשקל המשי. לקח אבנים מהשדה, לא היה שם אבנים גדולים כי אם קטנים קטנים וטרח וסידר לפי משקל המשי.

קרוב לאותו מקום היה מלון של ישמעאלי, שכר היהודי חדר ונכנס ללון, ובעל המלון שאל מהיהודי - מה יש לך בכיס הזה? ענה היהודי בפשטות: אבנים. הגוי בעל המלון נכנס בליבו ספק, אמר לעצמו, היהודים פקחים, הוא יודע מה שיש שם והוא מרמה אותי בתור אבנים סתם. המתין בעל המלון שהיהודי יישן ונכנס בלחש לחדרו, עוד לא הספיק לפתוח הכיס של האבנים פתאום נתמלא הבית אורה והרגיש שזה מרגליות. היהודי הקיץ ואמר לו מה אתה עושה פה? ענה לו: יהודי, רק אבן אחת ממה שיש פה תמכור לי לסגולה. ופתאום ראה היהודי שבאמת לא היו אבנים פשוטות אלא מרגליות טובות ויקרות. בכדי שלא להרים רעש מכר לו אבן אחת, היהודי קם בבקר במקום ללכת למסור הסחורה שב לביתו וכשהוריק הכיס הבין שאביו הקדוש היה תם וישר וירא אלוקים מרע, וכל מעשיו בסתר רצונו הק' היה לתת פרנסה לבנו לכל החיים כדי שישב ויעסוק בתורה כל ימי חייו.

(מובא בספר 'אהבת חיים' לחכם מנחם מנשה, מייסד חברת "אהבת חיים" בירושלים, פרשת תולדות)

רב הנסתר

מאמר חז"ל או מעשה רב בנושאי מצוות כיבוד הורים נטמנו בתמונה, גלו ושלחו לנו, ואולי תזכו בפרסים!

horeinuorg@gmail.com

או בפקס: 077-6021640

פתרון חידת 'רב הנסתר' לגיליון פרשת כי תבא

כאשר ההורים עצמם מבקשים מבנם להעיר אותם משנתם, כגון שהאב רוצה לקום משנתו לתפילת שחרית, מותר לבן להעיר את הוריו ללא כל חשש, ולהיפך, הוא מקיים בזה מצווה של כיבוד הורים, שמסייע להם במה שהם מבקשים ממנו.

הודעה תשלח לפותרים נכונה שעלו בגורל.

ניתן לקבל את גיליונות הורינו במייל גם באנגלית ובאידיש

כתבו לנו הצטרפות - אנגלית / אידיש
וקבלו את הגיליון מדי שבוע לתיבת המייל שלכם

הצטרפו עכשיו: horeinuorg@gmail.com

והשיב לב

שאלות ותשובות משולחנם של יועצים רבניים ומטפלים

ניתן להפנות שאלות ליועצי 'הורינו' עבור מדור זה בכתובת דוא"ל המופיעה בגב הגיליון. סודיות מובטחת.

גם לביתך, גם לבעלך, וגם לאמך, שלוש מערכות יחסים חשובות שכולן דורשות מקום.

קודם כל, צריך להדגיש נקודת מוצא: מבחינה הלכתית ההחלטה היכן לסייע לביתך במגורים, ואיך תבנו את ביתכם החדש, היא החלטה שלך ושל בעלך. זו זכותכם וחובתכם לנהל את משק ביתכם ואת הדאגה לילדיכם על פי שיקול דעתכם. מצוות כיבוד אב ואם חשובה ויקרה עד מאוד, אולם מדובר על עניין שלא קשור ישירות לרווחת אימך או עניין שקשור בכבודה או צרכיה.

את כבר עושה בדיוק את הדבר הנכון: מסבירה לאימך בכבוד ובסבלנות. זה חשוב להמשיך, אך גם חשוב שתביני: לא כל התנגדות ניתנת לפתרון באמצעות הסבר טוב יותר. יכול להיות שמאחורי ההתנגדות של אימך מסתתרת כאב אמיתי, ואם תוכלי לגשת לזה מתוך הבנה (מבלי צורך לוותר על ההחלטה עצמה), זה עשוי לרכך את השיח. את משתפת את אמך בתהליך מתוך כבוד והערכה לדעתה, לא מתוך צורך באישורה.

ואחרי שכל זה נאמר, חשוב להזכיר שלאמא שלך יש ניסיון וחכמת חיים שלך עדיין אין, ויש לה רצון אמיתי בטובתך. לפי מה שהזכרת, היא אומרת הצעה לא רעה בכלל, לרכוש באמת יחידה ולהשכיר אותה ולשכור יחידה אחרת. כך העול הכלכלי ישתפר, אבל הקביעות בדירה קטנה לא תעורר חששות מיותרים. ומלבד זאת, הרי לשמוע לעצתה ולכבדה גם כשאת לא מחויבת, וודאי יביא ברכה אל ביתך בכל התחומים, ובעז"ה תזכו לראות בעיניכם את ברכת התורה "למען ייטב לך".

? תודה רבה לעלון הנפלא. שנזכה לקיים ולכבד גם אם לעיתים לא פשוט. אני התחנתי בשנית ומצויה בתהליך של מכירת הדירה בה התגוררתי, כדי לקנות דירה יותר קטנה באזור הנוכחי. בגלל בעיה של ייחוד לאחר נישואי, בתי הבוגרת (30+) שעדיין לא נשואה, לא יכולה לגור איתנו, וחשבתי למכור את הדירה הישנה ולרכוש דירה או יחידה קטנה סמוכה אלינו שבה תוכל להתגורר במקביל.

העניין הוא שאימי היקרה שתחי' ממש מפצירה בי לא לעשות זאת ומתנגדת למהלך הזה נחרצות. לטענתה זה עלול להנציח את מצבה העצמאי של בתי וידחה אצלה את הדחיפות להקים בית משלה וכו' אמנם אני מנסה להסביר לאמא שלי בכבוד ובדרכי נועם שבמקום שנשלם שכירות עבורה, שהרי חייבת להתגורר בנפרד, מבחינה כלכלית עדיף שנשלם משכנתה קטנה וזה כמעט אותו הדבר (אפילו פחות). אז אימי אומרת - תרכשי דירה ותשכירי אותה, אבל אל תתני לבת שלך להתגורר בדירה קטנה משלה.

בתחושה שלי אמא שלי לא מבינה שמבחינה כלכלית אני קורסת, כי אני צריכה לשלם שתי שכריות. ורק אם אמכור את הדירה ואקנה דירה ועוד יחידה קטנה אכנס בעז"ה לאיזון כלכלי. לעיתים אני מרגישה ממש חסרת אונים. מה עושים, אשמח לעצה והכוונה.

! כואב לשמוע על התחושה של חוסר האונים שאת נושאת. זו לא תחושה קלה, במיוחד כשמדובר בהחלטה שנוגעת

ספר החיים

התעוררות בימי הרחמים, לזכות "למען יאריכון ימך ולמעט ייטב לך".

חיותנו. **כאשר אנו מבקשים להיכתב בספר החיים, אנו נתלים באבותנו הקדושים ובהמשך הדבקות בדרכם דרך החיים** שהינם מרכיב מרכזי בספר החיים המקורי - שהיא התורה, לפיכך מן הראוי להביע בקשה זו דווקא בברכת האבות.

בספר החיים חקוקים שמותיהם של כל צדיקי הדורות מאז בריאת העולם ועד ימינו אלה (מחזור ויטרי סימן שכ"ח) אין ספק ששמותיהם של האבות מתנוססים בו לתפארה. בבקשנו להיכלל גם אנו בספר זה, **אנו בעצם מבקשים להצטרף לאבות ועל כן יש להסמיך בקשה זו לאזכורם.**

בנוסף, אנו מזכירים בכך גם זכות אבות - זכותו של אברהם בעקידת יצחק, שזה עניין מהותי ומרכזי בראש השנה, ובמצות היום העיקרית של תקיעת שופר. דווקא ביום זה אנו מתחילים באמירת 'זכרנו לחיים' לפיכך מן הראוי לכרוך אותה עם ברכת האבות.

מדוע תפילת 'זכרנו לחיים' מוזכרת דווקא בברכת 'אבות'?

התורה היא תורת חיים, בהיותה מורה לכל אדם את הדרך על כל צעד ושעל בחיים, היא בעצם "ספר החיים" במובן שכל חיינו בעולם הזה צומחים ממנה. היא הסיבה, היא המשמעות, היא התכלית, והיא ההוראה כיצד להתנהל בכל מהלך חיינו. כשאנחנו מבקשים "כתבנו בספר החיים", אנחנו מבקשים בעצם להיות דבוקים בחיי תורה ומצוות - כי עמך מקור חיים, באורך נראה אור. אולם לא רק זאת.

במושגים אחרים, התורה היא גם "ספר הזכרונות", בספר התורה הקדושה מפורטים גם סיפורי האבות וקורות חייהם. משמעותם של סיפורים אלו אינם חלילה תיעוד היסטורי גרידא אלא הם חלק בלתי נפרד מתורת החיים אשר אנו הולכים לאורה ושואבים ממנה את כל

הסליחות שלי התחילו בשעתם קדם

עוף! אבא חיה. לא אמרתי שאתה עוף, אבל אם אתה רוצה לבוא אתי ולהיות מסגל גם להגיד סליחות ולא רק לעמד שם עם עינים חצי סגורות, אתה חייב ליטן קדם כל שעתים.

ואז הוסיף אבא: אני לוקח אותך כי אני חושב שאתה כבר מספיק גדול להבין מה זה סליחות. אז תראה לי שאתה מספיק גדול גם לשמע בקול אבא. זה כבר היה משפט שלא השאיר לי הרבה לאן לברח.

הלכתי למטה. נשכבתי, עצמתי עינים, פתחתי אותן. עברו, לפי דעתי, ארבעים דקות. הסתכלתי בשעון, שלוש דקות. עצמתי שוב, מהסלון שמעתי את אבא מסדר משה. רציתי לקום, רק לשתות, רק לבדק מה השעה, רק לודא שאבא לא שכח שאני בא אתו. אבל אז נזכרתי במה שהוא אמר: אם אני מספיק גדול לסליחות, אני מספיק גדול לשמע בקולו. אז נשארתי במטה.

וזה היה מצחיק. כי כל חדש אלול אני חושב מה אני צריך להשתפר, להתפלל יותר טוב, ללמד יותר ברצינות, להיות יותר בסדר. והנה, עוד לא הגעתי אפילו לסליחות, וכבר קבלתי נסיון - פשוט לשכב במטה כי אבא אמר.

אני לא יודע מתי נרדמתי, אבל פתאום הרגשתי יד על הכתף. מני.

פתחתי עינים, אבא עמד לידי, כבר לבוש בחליפה. קום, צדיק. סליחות! אני לא יודע אם אי פעם קמתי כל כך מהר, תוך

כמה דקות כבר היינו בחוץ. הרחוב היה שקט בדיוק כמו שזכרתי, הלכתי ליד אבא, עדן קצת מטשטש, אבל בלב היתה לי הרגשה טובה.

בית הפנסת כבר היה מלא כשהגענו. ואז התחילו "אשרי יושבי ביתך"... החזן התחיל בנגון של ימים נראים, ופתאום כל ההתרגשות שחכיתי לה כל כך הרבה זמן נכנסה לי ללב.

תוך כדי הסליחות חשבתי על משהו. אהנו עומדים כאן ומבקשים מהקב"ה שנהיה טובים יותר, שנתקן, שנתקרב. "השיבנו ה' אליך ונשובה". אבל אוילי לפעמים התקן לא מתחיל בדברים גדולים, לפעמים הוא מתחיל שעתים קדם, כשילד בן תשע מאוד רוצה משהו, ואבא אומר לו לעשות אחרת, והוא עושה. לא כי מתחשק לו, אלא כי זה אבא שלו. לפעמים כדי להיות גדול מספיק ללכת עם אבא לסליחות, צריך קדם להיות גדול מספיק פשוט לשמע בקולו.

יש לילות שאני מנסה להשאיר בהם ער, ויש לילות שאני מנסה ממש בכח להרדם. תאמינו לי, הרבה יותר קשה הסוג השני. אני מדבר כמובן על מוצאי השבת הראשון של סליחות.

אם אף פעם לא הלכתי לסליחות באמצע הלילה עם אבא שלכם, אני לא יודע איך להסביר לכם את זה. כל בית הפנסת נראה אחרת. אותם ספסלים, אותם סטנדרים, אותו ארון קדש, אפילו יוס'לה הגבאי הוא אותו יוס'לה הגבאי, אבל בשעה אחת בלילה הוא נראה פשוט אחרת, יש תחושה שהלב נפתח יותר.

בשנה שעברה אבא לקח אותי בפעם הראשונה לסליחות. אני זוכר עד היום איך יצאנו מהבית כשכל הרחוב היה שקט, ורק מכל מיני בנינים יצאו פתאום עוד מתפללים בדרך לבית הפנסת. הרגשתי גדול, אבל באמת. רק אתמול הייתי ילד בן שבע, והיום אני כבר הולך לסליחות בחצות.

השנה כבר חכיתי לזה מראש. בערך מראש חדש אלול שאלתי את אבא, השנה אני שוב בא אתך לסליחות הראשונות, נכון? נראה, הגיב אבא. אני לא אוהב כשמתבגרים אומרים "נראה", זאת מלה שאין בה שום מידע. זה כן? זה לא? מה אני אמר להבין? אז אחרי יומים שאלתי שוב... אבא, בקשר לסליחות... אבא אמר - מני, בעזרת ה'. זה כבר היה שפור.

כבר בדקתי איפה הסליחות שלי, בדקתי בלוח מתי חצות ושאלתי את אבא באיזו שעה צריך לצאת מהבית כדי להיות בחצות בבית פנסת.

ליבי הסתפל עלי בקנאה, גם אני רוצה, הוא אמר. אתה קטן, נצלת את ההזדמנות להזכיר לו. אני בן שבע, הוא התריס. בדיוק, אמרתי. מה בדיוק? שאל ליבי. קטן, אמרתי לו.

ליבי הלך להתלונן לאבא, אבל אבא הסביר לו בחיך שעוד יהיו לו מספיק שנים ללכת לסליחות, אבל השנה הוא צריך ליטן. ואז אבא הסתפל עלי ואמר, וגם אתה.

מה אני? שאלתי בתרד. אתה הולך ליטן לפני סליחות, ענה אבא. אבל אבא, הסליחות אחרי חצות! אבא נשאר רגוע - בדיוק בגלל זה. אתה תישן מקדם יותר שעתים, ואני אעיר אותך לפני שגלג. הסתכלתי על אבא. ליטן? מקדם? אני כל כלי כבר בסליחות, שומע בראש את החזן מנגן את הקדיש המיוחד, איך אני ארדם עכשיו? אני מפנה את העינים הכי מתחננות לאבא - אבל אני לא

